

NIEKTORÉ PROBLÉMY ZBROJNEJ VÝROBY V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1955 – 1962

MICHAL ŠTEFANSKÝ

ŠTEFANSKÝ, M.: Some issues of the military production in Czechoslovakia 1955 – 1962. *Vojenská história*, 4, 15, 2011, pp. 65-78, Bratislava.

The study on behalf of the original sources brings new aspects of the military production from the point of the archive materials of the central provenience. This study stems from the negotiations and the Protocol in the period 1955-1959 “On the introduction of new weapons in the Czechoslovak People’s Army”; The Protocol was created on behalf of the negotiation between the Soviet and Czechoslovak delegation in December 1954 signed by N.A. Bulganin, The Minister of Defense of the USSR; and A.I. Antonov the 1st Deputy of the General Staff of the Soviet Army and A. Novotný, 1st Deputy of the Central Office of the Communist Party of Czechoslovakia and the Minister of Defense A. Čepička. The issues in military production; re-arming were resulting from the very often changes stemming from the Czechoslovak–Soviet negotiations and the Stable Committee of RVHP for Defense in the question of the specialization of the military production, namely licensing, and production of substitutes. The final part is focused on the issues around the production of the armoured transporter OT-62 in Detva. The study represents a part of the prepared monography on the Cold War in 1955 – 1962.

Military History. Czechoslovakia. Military Production 1955 – 1962.

Závody na výrobu zbrojnej techniky na Slovensku v 50. a 60. rokoch čiastočne nadväzovali na lokalizáciu z medzivojnového obdobia. Na konci 2. svetovej vojny boli závody zničené ustupujúcou nemeckou armádou. Obnova a budovanie nových sa začali fakticky od začiatku 50. rokov v mestách, kde už predtým závody existovali, ako aj alokáciou v nových mestách a regiónoch.

Zbrojná výroba bola založená na kooperácii strojárskych závodov v Čechách a na Slovensku. Vo finálnej výrobe sa vytvorila určitá špecializácia, prejavujúca sa v tom, že na Slovensku sa finalizovala výroba tankov, obrnených transportérov v Dubnici nad Váhom a Podpolianskych strojárňach Detva, delostreleckej techniky v Dubnici, ručných zbraní a munície v Považskej Bystrici, výbušnín v Strážskom a Snine a v menších pobočkách strojárskych závodov v Košiciach, Prakovciach, Hriňovej a inde. Strojárske závody zbrojnej výroby postupne prešli pod koncern Závody ťažkého strojárstva (ZŤS) v Martine. České zbrojovky sa špecializovali na výrobu lietadiel, ručných zbraní, spojovacej techniky, rádiodokátorov a iných. Dôležitú súčasť zbrojného priemyslu predstavovala Konštrukta Trenčín,

výskumná a vývojová inštitúcia zameraná na výskum delostreleckej techniky, munície a inej špeciálnej techniky. Okrem Konštruktúry existovali aj ďalšie výskumné a vývojové strediská na výrobu zbraní podľa sovietskych licencií vrátane modernizácie tankov. Konkrétne zameranie výroby jednotlivých druhov zbraní a munície v závodoch na Slovensku v rokoch 1954 – 1960 uvádza štúdia J. Štaigla.¹

Zbrojná výroba bola dôležitým politicko-vojenským a ekonomickým činiteľom Československa s medzinárodným významom nielen v sovietskom bloku a koalíčných väzbách v rámci Varšavskej zmluvy, ale aj v širšom rámci pomocou rozvojovým štátom. Význam čs. zbrojnej výroby vzrástol počas studenej vojny, najmä v období jej militarizácie od začiatku kórejskej vojny roku 1950. Vo februári 1951 Politický sekretariát ÚV KSČ, ktorý schvaľoval zásadné plány zbrojnej výroby (neskôr Politické byro alebo Predsedníctvo ÚV KSČ) prijal zásadný dokument. Obsahoval úlohy, ktoré presahovali rámec krátkeho obdobia, lebo ich konkretizácia sa opakovala aj neskôr, fakticky až do zániku komunistického režimu roku 1989. Šlo o nasledujúce úlohy: a) vyzbrojiť čs. armádu novou vojenskou technikou vyrobenou prevažne na základe sovietskych licencií tak, aby armáda bola pripravená na možnú aktívnu obranu, b) vytvoriť zbrojnú základňu, z ktorej bude možné rozvinúť mobilizáciu čs. priemyslu, c) poskytnúť pomoc spriatelovým štátom vo vyzbrojení armády. Prvou konkretizáciou úloh z roku 1951 bol „Projekt plánu maximálnej zbrojnej výroby“, ktorý určil hlavné úlohy na roky 1951 – 1953. Jeho realizácia viedla k mimoriadnemu tempu budovania zbrojnej výroby a odvetví podieľajúcich sa na nej mobilizáciou materiálnych a ľudských zdrojov a prvkami vojnového hospodárstva.²

Dodávky nových čs. zbraní podľa sovietskych i vlastných licencií umožňovali dozbrojovať a prezbrojovať ČSLA vyradovaním trofejných zbraní z čias 2. svetovej vojny. Stanovením termínov prezbrojenia ČSLA koncom roka 1954 sa určili súčasne aj nové úlohy zbrojovkám v tom smere, že bolo potrebné nahradiť výrobu neperspektívnych zbraní novšími typmi, ale ich vývoj spolu s odovzďaním sovietskych licencií zaostával za potrebami. Okrem toho vznikli aj ďalšie problémy súvisiace s investíciami do zbrojnej výroby v dôsledku nízkej efektívnosti celého čs. strojárstva, a zhoršením výsledkov zahraničného obchodu nastal pokles národného dôchodku. Problémy s odbytom zbrojnej techniky sa riešili tak, že v najväčších podnikoch – Dubnici a Martine sa zavádzala civilná výroba, aby boli využité existujúce výrobné kapacity. Zložité situácie vznikli aj na začiatku 60. rokov. Predstavitelia spojeného velenia Varšavskej zmluvy a Generálneho štábu Sovietskej armády požadovali, aby sa neodkladali termíny prezbrojenia ČSLA novými zbraňami, a čs. zbrojovky vyrábali maximum klasických zbraní a odľahčili sovietsku zbrojnú výrobu, aby sa mohla špecializovať na raketovú techniku. V dôsledku krízových javov v čs. ekonomike sa obmedzoval dovoz strategických surovín, hlavne farebných kovov. Nedostatok surovín, ale aj výrobné kapacity, napríklad tankov, limitovali plány MNO ČSLA a požiadavky spojeného velenia Varšavskej zmluvy.

¹ ŠTAIGL, Jan. Zbrojná výroba na Slovensku v rokoch 1954 – 1960. In *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č.1, s. 55-69. Výroba bola sústredená v závode J.V. Stalina v Martine, v závode K.J. Vorovišilova v Dubnici nad Váhom a v Bánovciach nad Bebravou, v Závode 9. mája v Trenčíne-Kubrej, Považských strojárňach, v Závode K. Gottwalda v Považskej Bystrici a v Podpolianskych strojárňach v Detve. Výroba munície bola v Dubnici, Považskej Bystrici, a výbušnín v závode Chemko Strážske.

² Podrobnejšie pozri ŠTEFANSKÝ, Michal. *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2008, s. 160-173.

V polovici roka 1953 došlo v krajinách sovietskeho bloku k zníženiu rozpočtov na obranu a následne sa zmenilo tempo zbrojnej výroby. Zmeny vychádzali z „nového kurzu“ v politike sovietskeho vedenia, ku ktorému sa československé vedenie komunistickej strany a štátu pridalo. „Nový kurz“ spočíval v znížení nákladov do ťažkého priemyslu, vojenských výdavkov a zvýšení podpory odvetví, ktoré mali bezprostredný vplyv na životnú úroveň, vrátane poľnohospodárstva. Vedenie KSČ a štátu prekonzultovalo opatrenia vo finančnej politike v Moskve, ktorá odporučila prijať celý rad opatrení na zvýšenie životnej úrovne aj pod vplyvom nepokojov v priemyselných centrách s vysokou koncentráciou kvalifikovaných robotníkov v strojárskych závodoch, napríklad v Plzni. Zníženie výdavkov na obranu umožnilo čs. vedeniu prijať opatrenia v sociálnej oblasti znížením maloobchodných cien k 1. októbru 1953.

Dopady „nového kurzu“ vo vojenskej oblasti sa prejavili niekoľkými spôsobmi a v horizonte niekoľkých rokov. Prvým krokom bolo zníženie rozpočtu na obranu v roku 1953, ktoré obsahovalo vládne vyhlásenie z 15. septembra 1953. Rozpočet sa menil dvakrát a oproti pôvodnému bol nižší o 14,3 %, čiže zo 17,06 miliardy na 14,6 miliardy Kčs. V dôsledku zmierňovania medzinárodného napätia boli znížené mierové počty ČSLA. Počet vojakov poklesol z 300 737 (k 31. 7. 1953) na 282 331 (k 1. 11. 1953), čiže zhruba o 18 000 osôb. V súvislosti s úpravou štátneho rozpočtu v októbri 1953 nastali aj zmeny v materiálnom zabezpečení ČSLA, najmä znížením výdavkov na letectvo. Upravené boli plány výroby zbraní a techniky s tým, že uvoľnené kapacity prešli na mierovú výrobu. Zníženie rozpočtu na obranu sa prejavilo aj redukciou dôležitých stavieb pre obranu: ciest, železníc a diaľkových káblových vedení, výstavba ktorých sa odsúvala na koniec 50. rokov minulého storočia.³

Mierny pokles nákladov na obranu v rokoch 1953 – 1954 sa prejavil znížením zbrojnej výroby o 28 %. Kým v týchto rokoch vedenie KSČ a štátu kladlo hlavný dôraz na rast životnej úrovne, hospodársky plán na rok 1955 už dôraz položil na posilňovanie obrany. Odklon od „nového kurzu“ mal pôvod v zmene medzinárodnej situácie. V decembri 1954 sa zišli vedúci predstavitelia sovietskeho bloku v Moskve, kde posudzovali vzniknutú situáciu po podpísaní parížskych dohôd v októbri 1954, ktoré otvorili cestu SRN do Severoatlantickej aliancie. Predpokladané prijatie SRN do NATO bolo Sovietskym zväzom a jeho spojencami posudzované ako ohrozenie mieru a bezpečnosti. Zmena hodnotenia medzinárodnej situácie sa odrazila už v československo-sovietskom rokovaní o prezbrojení ČSLA 18. – 22. decembra 1954. Rokovanie za účasti najvyšších štátnych a vojenských predstaviteľov (Bulganin, Novotný, ministri obrany, náčelníci generálnych štábov a štátnych plánovacích orgánov oboch štátov) sa sústredilo na okruhy piatich tém: bojové zloženie ozbrojených síl Československa v čase mieru a vojny; výzbroj ČSLA; prezbrojenie ČSLA a plány zbrojnej výroby v Československu; opatrenia v operačnej príprave štátu; zloženie vojenských poradcov v ČSLA. Na zasadaní bol stanovený mierový stav ČSLA na 255 000 osôb (v tom 26 000 vo vojsko-pracovných táboroch), ale bez ozbrojených zložiek Ministerstva vnútra. Vojnový počet ČSLA bol plánovaný na 850 000 osôb, čo predstavovalo 6,8 % z počtu obyvateľov štátu. Prijatá bola dohoda o počte okruhov, armád, divízií a brigád pozemných vojsk a letectva s plným materiálnym zabezpečením a bojascnosťou v čase mieru a vojny. Na zasadaní čs. delegácia predložila návrh na trojročnú vojenskú službu pre celú ČSLA. Sovietska strana označila trojročnú vojenskú službu za prijateľnú len v niekto-

³ LÁNÍK, J. Dopad peněžní reformy na výstavbu československé armády. In *Historie a vojenství*, roč. 57, 2007, č. 1, s. 61-68.

rých častiach armády (v protivzdušnej obrane, letectve, vojensko-technických útvaroch a pracovných jednotkách), ale k zvýšeniu nedošlo. Motorizácia armády v mierovom období sa mala ukončiť v roku 1956 a do roku 1960 ju mali pripraviť pre vojnové obdobie. Na zasadaní boli prijaté konkrétne opatrenia pre zavedenie nových zbraní v ČSLA v rokoch 1955 – 1959. V letectve to znamenalo zaviesť do výzbroje MiG-17 a MiG-19, IL-28, IL-14 a nové typy lietadiel pre výcvik. V obrnenej technike do výzbroje okrem T-34/85 aj nový stredný tank T-54 a transportér HAKO. V delostrelectve rokovaním stanovilo popri starších typoch aj novšie delá, kanóny, raketometry, ťahače diel a nové rádiostanice.⁴ K plánu prebrojenia a zbrojnej výroby boli stanovené termíny, aby čs. strana do 10. apríla 1955 pripravila plán prebrojenia ČSLA a zbrojnej výroby podľa konkrétnych termínov a tiež plán dodávok zbraní a techniky do Sovietskeho zväzu a štátov ľudovej demokracie. V prijatých opatreniach operačnej prípravy na území Československa decembrové zasadanie uložilo, aby boli do roku 1960 postavené 4 letiská s príslušenstvom pre letectvo v období mieru a 3 letiská s príslušenstvom, protivzdušnou obranou so skladmi pre prípad vojny. Koncom decembra 1954 v ČSLA bolo 259 sovietskych vojenských poradcov. Zasadanie určilo znížiť počet sovietskych poradcov o 175 funkcií, najmä na úrovni plukov, v politických funkciách a poradcov na centrálnej úrovni, ako aj v tylových útvaroch. Podpísaný protokol 22. decembra 1954 Bulganinom, Antonovom za sovietsku stranu a Novotným a Čepičkom za čs. stranu mal vstúpiť do platnosti po schválení vládami oboch štátov.⁵

Výsledky moskovských rokovaní obsiahnuté v Protokole zasadania k rozvoju ozbrojených síl Československej republiky na roky 1955 – 1959 boli obsahom rokovania Politického byra ÚV KSČ 17. januára 1955. Uznesenie politbyra okrem rozpracovania úloh protokolu uložilo vypracovať dokument o rozvoji čs. automobilového priemyslu, aby boli zabezpečené potreby armády a národného hospodárstva.⁶

Rok 1955 bol obdobím, keď Československo a ostatné ľudovodemokratické štáty pripravovali svoje päťročné plány na druhú polovicu 50. rokov. A zbrojná, resp. špeciálna výroba s vysokými nákladmi v rozpočtoch na päťročné obdobie predstavovala významnú súčasť „plánovaného hospodárstva“. Ujasňovanie štruktúry a rozsahu čs. zbrojnej výroby predpokladalo formulovať predstavy o nových druhoch zbraní v rámci dozbrojovania a prebrojovania s vyradovaním trofejných zbraní z 2. svetovej vojny. Okrem toho v roku 1954 ČSLA prvýkrát zohľadňovala vo výcviku, že v budúcej vojne budú obojstranne použité atómové zbrane, čo vyžadovalo celý rad nových úloh v budovaní armády, systéme výzbroje a výcviku. Požiadavky na prebrojovanie ČSLA určoval Generálny štáb Sovietskej armády. V priebehu rokovaní s čs. predstaviteľmi – ministrom obrany a generálnym štábom sovietski predstavitelia často menili požiadavky. Druhá polovica 50. rokov bola vyplnená až neprehľadným počtom čs.-sovietskych rokovaní na rôznych úrovniach. Časté zmeny sa odrazili v množstve uznesení Politického byra ÚV KSČ, ktoré po každom rokovaní prijímalo závery a ukladalo ministrom strojárstva, plánovaciemu úradu – jeho vojenskému oddeleniu (Vojensko-hospodárskej správe), oddeleniam ÚV KSČ a ÚV KSS a ďalším rozpracovať ich do konkrétnejších podôb s termínmi realizácie. S častými zmenami súviselo oneskorenie sérieovej výroby zbraní a techniky, a, prirodzene, to bolo sprevádzané finančnými stratami.

⁴ VÚA Praha, f. Varšavská zmluva, protokoly, dohody, šk. 202.

⁵ Tamže.

⁶ LÁNÍK, J. Vývoj čs. zbrojného priemyslu v druhej polovine 50. let minulého stololetí. I. část. In *Historie a vojenství*, roč. 58, 2009, č. 2, s. 87.

Značný podiel na oneskorení výroby mala konštrukčná nepripravenosť výroby aj v dôsledku oneskoreného dodania sovietskych licencií⁷ a konštrukčných úprav ešte aj počas výroby. Dohody prijaté na záver dvojstranných čs.-sovietskych rokovaní, alebo aj rokovaní za prítomnosti zástupcov ľudovodemokratických krajín v rámci Varšavskej zmluvy, sa často zmenili na nezáväznú konzultáciu zo sovietskej strany. Situácia v plánovaní zbrojnej výroby sa stala zložitejšia potom, keď na zasadaní Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) v Berlíne 24. – 26. septembra 1956 bola vytvorená Stála komisia RVHP pre hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu v oblasti obranného priemyslu. Komisia mala zabezpečovať koordináciu výroby a vzájomné dodávky medzi štátmi Varšavskej zmluvy. Vnútorne sa členila na sekcie podľa jednotlivých druhov výzbroje a materiálu. Základné smernice pre prácu stálej komisie určilo zasadanie komunistických a robotníckych strán v máji 1958 v Moskve. Smernice obsahovali úlohy ďalšieho zdokonaľovania vojenskej techniky vyzbrojovaním armád raketovými zbraňami a reaktívnymi lietadlami. Ďalej smernice ukladali zabezpečiť zvýšenú bojascapnosť armád a obranyschopnosť socialistických štátov. Rozpracovať návrhy na koordináciu výroby a vzájomných dodávok vojenskej techniky tak, aby európske ľudovodemokratické štáty v čase mieru a vojny samé a vzájomnými dodávkami zabezpečovali svoju potrebu v tankoch, pechotných zbraňach, delostrelectve, mínometoch, munícii, prostriedkoch rádiového spojenia, pozemných a lietadlových radaroch a dopravných prostriedkoch. Okrem toho smernice ukladali dodávky do rozvojových krajín.⁸ Táto smernica ukladala ľudovodemokratickým štátom výrobu konvenčných zbraní tak, aby nemohli počítať s ich dovozom zo Sovietskeho zväzu. Partnerom pri čs.-sovietskych rokovaní o plánovaní zbrojnej výroby bola aj Hlavná správa pre hospodárske styky s ľudovodemokratickými štátmi pri Rade ministrov ZSSR.

Perspektívny plán zbrojnej výroby pre druhú polovicu 50. rokov a zabezpečenie ČSĽA vojenskou technikou s posúdením kapacitných možností čs. priemyslu prerokovalo politbyro ÚV KSČ 16. mája 1955 aj ako súčasť prípravy na rokovanie s Moskvou za prítomnosti zástupcov ľudovodemokratických štátov. Ďalšie kolo upresňovania perspektív čs. zbrojnej výroby sa uskutočnilo 21. – 24. októbra 1955 v Moskve. Protokol zo zasadania posúval termín prezbrojenia do roku 1965. Československo-sovietske rokovania pokračovali aj v rámci RVHP v roku 1956.

Návrh perspektívneho plánu predložený 16. januára 1956 Politickému byru ÚV KSČ námestníkom predsedu štátneho plánovacieho úradu (SÚP) a predsedom Vojensko-hospodárskej správy pri SÚP genmjr. V. Dvořákom vniesol nové zmeny, ktoré boli výsledkom rokovaní predstaviteľov plánovacích úradov, respektíve ich častí – vojensko-hospodárskych správ ľudovodemokratických štátov z konca roka 1955 a januára 1956. Následné zasadanie v Moskve od 27. februára do 11. marca 1956 bolo venované problematike špecializácie a koordinácii výroby vojenskej techniky, štruktúry a objemu vzájomných dodávok medzi členmi Varšavskej zmluvy. Ale ani po týchto rokovaníach variant perspektívneho plánu nebol definitívny, pretože v apríli 1956 náčelník Generálneho štábu Sovietskej armády odporúčal zvýšiť úroveň protivzdušnej obrany novými zbraňami v Československu, čo bolo predmetom rokovaní v máji 1956 v Moskve.

⁷ Národný archív (NA) Praha, f. ÚV KSČ, A. Novotný, šk. 209. Materiál P ÚV KSČ, v ktorom sa ako príklad o nedostatkoch pri postupovaní informácií o najnovšej sovietskej technike uvádzajú okolnosti s raketou Dvina, kde od ukážky v roku 1958 bola dokumentácia odovzdaná až v roku 1965.

⁸ NA Praha, f. ÚV KSČ, A. Novotný, I. časť, šk. 164. Informácia pre A. Novotného a XI. oddelenie ÚV KSČ.

Prijatím Smerníc rozvoja zbrojného priemyslu Politickým byrom ÚV KSČ 8. októbra 1956 boli zavŕšené rokovania o koordinácii, vzájomných dodávkach medzi ČSR a ZSSR a štátmi Varšavskej zmluvy na roky 1956 – 1960. Rokovania o týchto otázkach prebiehali od decembra 1956, a ani po schválení smerníc na druhú päťročnicu neboli definitívne.⁹ Smernice rozvoja zbrojnej výroby boli pred schválením prerokované s ministrami priemyselných odvetví (presného a ťažkého strojárstva, automobilového priemyslu a poľnohospodárskych strojov, spotrebného, chemického a hutníckeho priemyslu). Hlavné úlohy obsiahnuté v smerniciach spočívali v nasledovnom: prezbrojiť a dozbrojiť ČSLA vojenskou technikou podľa dohodnutého systému výzbroje; modernizovať zbrojný priemysel pomocou moderných technológií; dobudovať výrobné kapacity v oblasti špeciálnych vozidiel, v slaboprúdovom a optickom priemysle a hutníckej prevádzky v ZKJ Vorošilova v Dubnici nad Váhom a závode J. V. Stalina v Martine; vyrábať vojenskú techniku pre ľudovodemokratické štáty a ZSSR; vo všetkých zbrojných závodoch pripraviť náhradné civilné programy pre prípad neočakávanej zmeny v rozsahu a štruktúre zbrojnej výroby.¹⁰ Naplnením smernice mal čs. zbrojný priemysel zabezpečiť: výrobu prúdových cvičných lietadiel, stredných dopravných lietadiel pre ľudovodemokratické štáty a ZSSR, a pre ČSLA výrobu nového prúdového stíhacieho lietadla, výrobu tankov (T-54 a T-54A) v rôznych prevedeniach, delostreleckých ťahačov, obrnené transportéry, protilietadlové kanóny, kanónové húfnice a mínomety, muníciu, rádiolokátory a rádiostanice.¹¹ Pre zbrojovky na Slovensku smernice ukladali náročné úlohy vo výrobe tankov, obrnených transportérov, delostreleckých zbraní a munície s dobudovaním hutníckych základní v dvoch najväčších závodoch – Dubnici nad Váhom a Martine.

Stav materiálneho zabezpečenia ČSLA v druhej polovici 50. rokov nezodpovedal novým požiadavkám. Armáde v mierovom období chýbali protilietadlové delá, obrnené transportéry, tanky, rádiolokátory, nové reaktívne lietadlá a iné.¹²

Pre jednotky ČSLA, včlenené do spojeného velenia Varšavskej zmluvy, boli úlohy v prezbrojovaní určované predstaviteľmi Varšavskej zmluvy. Na spoločnom zasadnutí velenia spojených ozbrojených síl (Konev, Antonov, Gusev), zástupcov Ministerstva obrany ZSSR (Birjanov, Rudenko, Pavlovskij a iní) a velenia československej armády (Lomský, Kratochvíl, Vosahlo, Janko, Hrivnák, Špaček, Dvořák) v Moskve 14. – 15. januára 1957 prerokovali a dosiahli dohodu v nasledujúcich otázkach: bojové zloženie vojsk vyčlenených do Varšavskej zmluvy, opatrenia na posilnenie protivzdušnej obrany štátu, spresnenie systému výzbroje, potreby vo výzbroji a technike, opatrenia v operačnej a bojovej príprave na rok 1957 a napokon otázku vojenských poradcov.

Zasadanie schválilo mierový stav ČSLA na 185 000 osôb (bez vojsk Ministerstva vnútra) a vojnový stav na 850 000 osôb. ČSLA sa zaviazala vydeliť do Spojených ozbrojených síl nasledujúci počet divízií vo zvýšenej bojovej pohotovosti: 5 streleckých divízií, 3 motostre-

⁹ LÁNÍK, ref. 5, s. 90.

¹⁰ LÁNÍK, J. Vývoj čs. zbrojného priemyslu v druhej polovici 50. let minulého stololetí, II. část. In *Historie a vojenství*, roč. 58, 2009, č. 3, s. 88.

¹¹ Tamže.

¹² Konkrétnejší obraz o chýbajúcich zbraniach a technike v druhej polovici 50. rokov, dozbrojení a prezbrojení ČSLA uvádza práca kolektívu českých vojenských historikov *Československá armáda v koalických vazbách Varšavské smlouvy, květen 1955 – srpen 1968*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 58-75 a ŠTAIGL, J. – ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dějiny Slovenska VI. 1945 – 1968*. Bratislava : Magnet Press, 2007, s. 246-253.

lecké divízie, 2 tankové divízie, 7 leteckých divízií (z toho 5 stíhacích, 1 bombardovacia a 1 bitevná) a 12 zväzkov delostrelectva.¹³ Hlavné princípy jednotného systému protivzdušnej obrany boli potvrdené čs. vojenským vedením. Spoločné zasadanie spresnilo niektoré otázky týkajúce sa výzbroje (schválené v rokoch 1955 – 1956) a unifikácie výzbroje všetkých členských armád. Plné zabezpečenie prezbrojenia pre mierové obdobie mala ČSLA dosiahnuť roku 1960 a pre vojnové obdobie roku 1965. Konkrétnejšie otázky prezbrojenia podľa jednotlivých rokov mala posúdiť Stála komisia pre obranný priemysel pri Rade vzájomnej hospodárskej pomoci. Protokol zo zasadania odporúčal Generálnemu štábu ČSLA konzultácie so sovietskym vedením o otázkach vo vojensko-technickej, vedecko-výskumnej a konštrukčnej oblasti. Súčasne porada vyslovila súhlas so zachovaním vojenských poradcov v ČSLA, ale so znížením ich počtu zo 116 na 34.¹⁴ Sovietska strana od roku 1957 odmietla plniť koordinačnú úlohu vo výskume a vývoji vojenskej techniky. Navrhla riešiť problém dvojstrannými rokovaniami a súhlasila s konzultáciami. Týmto sa značne skomplikovala situácia aj pre výskum a vývoj vojenskej techniky v Československu. Pretože bez sovietskych požiadaviek na technicko-taktické ukazovatele sa výroba zbraní stávala veľmi zložitou pre zbrojovky v Československu a štátoch ľudovej demokracie.

V roku 1958 sa zmenili podmienky v organizácii, spôsobe plánovania a riadenia zbrojnej výroby. Dovtedy centrálné plánovanie zavedené podľa odporúčaní sovietskych poradcov sa zmenilo. Príkazom predsedu Štátneho plánovacieho úradu (SÚP) z 15. novembra 1958 bolo plánovanie zbrojnej výroby vyňaté z činnosti Vojenskej hospodárskej správy SÚP a z podriadenosti predsedu SÚP pre otázky obrany a zlúčené s civilnou strojárskou výrobou a podriadené námestníkovi predsedu SÚP pre strojársku výrobu. Boli zrušené hlavné správy a organizačné útvary ministerstva presného strojárstva. Pre zbrojnú výrobu bola prijatá organizácia podľa civilného vzoru. Podľa odborového členenia boli vytvorené zbrojné odbory a začlenené pod niekoľkých námestníkov všeobecného strojárstva. Napríklad, výroba zbraní bola podriadená námestníkovi, ktorý mal na starosti aj výrobu automobilov, motocyklov a traktorov. Opatrenia spôsobili, že predtým jednotne riadený celok prestal existovať. Vojenská technika sa začala vyrábať ako doplnkový sortiment civilnej výroby. Väčšina civilných závodov sa bránila prijímať subdodávky vojenskej techniky, lebo prinášali viaceré problémy vo výrobe a riadení.¹⁵ Zmeny v organizácii, plánovaní a riadení zbrojnej výroby, zavedené v roku 1958 v Československu, boli ojedinelé a nemali obdobu v ostatných socialistických štátoch a ZSSR. Spôsobili mnohé ťažkosti vo výrobe pre ČSLA, ale aj pre export do ľudovodemokratických štátov. V informácii vypracovanej pre prezidenta a prvého tajomníka ÚV KSČ a XI. oddelenie ÚV KSČ boli dôsledky zmien negatívne hodnotené slovami: „*Začínáme sa stále viac vzdávať svojim záväzkom k vlastnej armáde alebo povinnostiam, ktoré vyplývajú z postavenia ČSSR ako tradičného vývozcu vojenskej techniky.*“¹⁶

Značná časť problémov zbrojnej výroby v Československu vznikala v súvislosti so špecializáciou v rámci Varšavskej zmluvy. Otázky špecializácie boli prerokované a dohodované v Stálej komisii RVHP pre obranu. Podľa plánu špecializácie na roky 1959 – 1965 bola

¹³ VÚA Praha, f. Varšavská zmluva, protokoly, dohody, šk. 202.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ NA Praha, f. ÚV KSČ, A. Novotný, I. časť, šk. 164, Informácia pre A. Novotného a XI. oddelenie ÚV KSČ.

¹⁶ Tamže.

prijatá dohoda špecializácie u 89 druhov výroby vojenskej techniky, z toho Československo sa podieľalo 42 výrobkami, a ako jediný výrobca 14 výrobkov.¹⁷ Problémy vznikli v tej súvislosti, že niektoré štáty nezvládli výrobu, ktorú si vybrali v rámci špecializácie, napríklad vo výrobe rádiostaní (Poľsko). Iný druh problémov vznikol v súvislosti s odbytom lietadla L-200 do ZSSR a štátov ľudových demokracií. Hoci Československo bolo jediným výrobcom, Sovietsky zväz začal vyvíjať vlastný typ podobný L-200. V takýchto súvislostiach vznikali otázky o účelnosti Stálej komisie RVHP pre obranu, ako aj dohôd prijatých v rámci tejto komisie. V dôsledku odbytových ťažkostí s L-200 vznikli Československu finančné straty vo výške niekoľko miliárd Kčs, a výroba bola dočasne ukončená.

Perspektívu rozsahu a štruktúry zbrojnej výroby od roku 1958 zásadne regulovalo uznesenie Politického byra ÚV KSC z 3. decembra 1957 k „Správe o otázkach ďalšieho budovania obrany štátu“. Uznesenie uložilo nevyrábať vojenskú techniku, ktorá nezodpovedá alebo v najbližších rokoch nebude zodpovedať súčasným podmienkam. Na základe toho bolo zastavené ďalšie rozpracovanie výroby stíhacieho lietadla MiG-19 S, rádiostanice R-118, 100 mm protiletadlového kanónu KS-19, mínometu kalibru 160 mm. V závodoch KJ Vorosilova v Dubnici nad Váhom mala byť už roku 1956 ukončená výroba štyroch zo šiestich delostreleckých zbraní ako neperspektívna.¹⁸

Ďalšie zmeny v plánoch výstavby ČSLA boli prerokované počas návštevy čs. vojenskej delegácie v Moskve v dňoch 3. – 5. apríla 1956. Prijatý protokol obsahoval riešenie čs. požiadaviek, ktoré boli vyjadrené v listoch ÚV KSC adresovaných ÚV KSSZ z augusta a decembra 1957 nasledovne: Sovietsky zväz dodá Československu v rokoch 1959 – 1960 riadený protiletadlový komplex SA 75 (zem – vzduch) a letecké rakety K 5 M (vzduch – vzduch). Potvrdené bolo riešenie mobilizačných príprav národného hospodárstva na vojnu a v tejto súvislosti zabezpečenie strategických surovín, munície, pohonných látok a výbušnín. Návrhy čs. delegácie na zlepšenie práce komisie obranného priemyslu RVHP boli uznané za správne, s odporúčaním, aby čs. strana predložila otázku zriadenia osobitného orgánu na zladenie vojenskej výroby, systému výzbroje, mobilizačných príprav a iných na rokovani RVHP, prípadne na najvyššej úrovni.

Ďalej bola potvrdená správnosť zastavenia výroby protiletadlového kanónu KS 19, mínometu M 160 z dôvodu ich malej perspektívy a zníženia výroby rádiolokátora SON 9. Bola spresnená perspektívnosť výroby lietadla MIG-19 PM na 3 – 5 rokov, ako aj výroby tanku T-54 A, najmä pri reorganizácii vševojskových zväzkov na motostrelecké a tankové. Sovietska strana odporučila sériovú výrobu rádiostanice R 118. Zmeny dohodnuté začiatkom apríla 1958 mali predstavovať základ materiálneho plánovania do roku 1965. Počas návštevy bola prijatá dohoda o znížení počtu ozbrojených síl (a to v armáde o 15 000 a vojsk ministerstva vnútra podľa návrhu ministra, mimo armády o 5 000). Rokovanie v Moskve uložilo ministrovi obrany v súčinnosti s predsedom SÚP pripraviť pre spojené ozbrojené sily Varšavskej zmluvy upravené plány materiálno-technického zabezpečenia ČSLA výzbrojou a bojovou technikou na roky 1958 – 1965.¹⁹

Ťažkosti s odbytom zbraní a techniky predstavovali širší rámec ťažkostí čs. strojárstva v druhej polovici 50. rokov. Strojárska, a v nej zbrojná výroba, zápasili s problémami nízkej

¹⁷ Tamže.

¹⁸ LÁNÍK, ref. 9, s. 99.

¹⁹ NA Praha, f. KSC-ÚV, sv. 173, a. j. 236, b.2, Uznesenie 236. schôdze Politického byra ÚV KSC z 22. 4. 1958.

efektivity, ktorá spočívala vo vysokej materiálovej náročnosti a určitom technickom zaostávaní za svetovými trendmi. Dôsledkom nižšej efektivity sa zhoršili výsledky zahraničného obchodu a nastal pokles národného dôchodku. Nedostatky v strojárstve mali vážne následky, prejavujúce sa okrem zahraničného obchodu vo všetkých odvetviach hospodárstva, lebo obmedzili technický rozvoj, znížili produktivitu a vyvolali tlak na pracovné sily. Takto hodnotilo Politické byro ÚV KSČ problémy čs. strojárstva v Návrhu druhého päťročného plánu na roky 1956 – 1960.²⁰ Tento problém v zbrojnej výrobe sa vedenie KSČ a štátu usilovalo zastaviť utlmením alebo zastavením zbrojnej výroby a využitím uvoľnených kapacít pre civilnú výrobu. Správu o využití uvoľnených kapacít prerokovalo Politbyro ÚV KSČ na základe odporúčaní Komisie ministerstva strojárskoho priemyslu v januári 1958.

Politbyro ÚV KSČ schválilo využitie uvoľnených výrobných kapacít v závodoch presného strojárstva podľa nasledujúcich zásad: 1. krátkodobo využiť voľné kapacity s pripravenosťou a materiálovou zabezpečenosťou; 2. určením nosných náhradných dlhodobých programov zameraných na výrobu komodít na vývoz do ZSSR vyrovnáť platby po zastavení vývozu lietadiel L-200 a obmedzení výroby tankov T-54 A; 3. čs. zbrojný priemysel rozvíjať s celkovým ujasnením perspektívnych programov.²¹ Rozhodnutie politbyra o zastavení alebo obmedzení zbrojnej výroby sa vzťahovalo na 33 podnikov Ministerstva presného strojárstva. Uvoľnené kapacity vznikli v leteckom priemysle po zastavení výroby dopravného lietadla IL-14, výroby delostreleckých zbraní, tankov a munície. V rokoch 1958 – 1960 zníženie výroby predstavovalo hodnotu 10 miliárd Kčs. Na Slovensku sa dotklo zníženie dvoch najväčších zbrojoviek: Závodov K. J. Vorošilova v Dubnici nad Váhom, podniku ZVS v Dubnici a Závodov J. V. Stalina v Martine. V Závodoch K. J. Vorošilova v dôsledku obmedzenia alebo zastavenia výroby delostreleckej techniky mali do roku 1964 vyrábať 200 kusov elektrických lokomotív ročne. Tento výrobný program mal predstavovať jednu z rozhodujúcich položiek dodávok pre Sovietsky zväz po roku 1960. So zavedením výroby lokomotív bola v závodoch v Dubnici organizovaná aj výroba valcovacích zariadení, obrábacích strojov a zariadení pre bane. Vo výhľadovom pláne bola časť výrobných kapacít vyhradená pre špeciálnu výrobu. V podniku ZVS Dubnica bola zvyšovaná výroba transformátorov pre slaboprúdový priemysel tak, aby nedošlo k poklesu zamestnanosti v podniku. V Závodoch J. V. Stalina v Martine po poklese výroby tankov T-54 A bola zavedená výroba dieselových lokomotív a automobilových motorov pre Tatru Kopřivnice, a ďalej mala pokračovať výroba nákladných vagónov.²²

Perspektívny vývoz vojenskej techniky do Sovietskeho zväzu v rokoch 1959 – 1965 sa mal orientovať na cvičné prúdové lietadlo čs. výroby L-29, vrátane motorov a náhradných dielov, cvičné prúdové lietadlo UTI MiG-15 v prípade, že sa definitívne rozhodne zastaviť výroba MiG-19 S, motory pre UTI MiG-15, bezzáklzové kanóny čs. konštrukcie 82 mm, smerové rádiostanice čs. konštrukcie typu SUK.²³ Vývoj v prvej polovici 60. rokov čiastočne modifikoval vývoz uvedených výrobkov do ZSSR.

²⁰ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 15, Uznesenie Politického byra ÚV KSČ 13. 8. 1957.

²¹ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 16, Využitie uvoľnených výrobných kapacít v podmienkach ministerstva presného strojárstva, 18. 3. 1958.

²² Tamže.

²³ NA Praha, f. KSČ-ÚV-02/2, sv. 171, a. j. 231, b.10, Charakteristika dosavadního vývoje budování obranného průmyslu a jeho vlivu na národní hospodářství.

Dovoz zo Sovietskeho zväzu na obdobie prvej polovice 60. rokov upravovala medzištátna dohoda podpísaná 31. augusta 1961 medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Zväzu sovietskych socialistických republík o dodávkach špeciálneho materiálu a technickej pomoci pri prevádzkovaní. Dohoda vychádzala z obsahu Protokolu podpísaného na základe rokovania Politického a poradného výboru Varšavskej zmluvy z 30. marca 1961, ktorý schválila sovietska i československá vláda. Dovoz za 154 miliónov rubľov, to znamená 1,23 miliardy Kčs, sa vzťahoval predovšetkým na dovoz raketovej techniky (v tom aj cvičných bojových striel a technickej pomoci pri zaškolení čs. odborníkov).²⁴

Používanie zbraní a vojenskej techniky čs. armádou, vývoz do štátov Varšavskej zmluvy a do rozvojových krajín predpokladalo zabezpečiť aj náhradné diely. Výroba náhradných dielov predstavovala osobitný problém, ktorý bolo potrebné riešiť dohodami v rámci Stálej komisie pre obranný priemysel pri RVHP. Problém spočíval v tom, že výrobcovia zbraní sa bránili výrobe náhradných dielov z toho dôvodu, že ich predaj bol menej rentabilný v porovnaní so zbraňami, ale z hľadiska používania bol potrebný. Na zasadaní komisie RVHP pre obranný priemysel v septembri 1958 bola dohodnutá zásada, že krajina vyrábajúca základný výrobok, napríklad tank, samohybné delo a podobne, bude najmenej tri roky od zastavenia výroby pokračovať v dodávkach náhradných dielov podľa požiadaviek odberateľskej krajiny. Po troch rokoch sa mal dohodnúť odberateľ s dodávateľom na dodávkach. Neskôr, roku 1961, sovietska strana predložila návrh, že je potrebné odbremeniť sovietsky zbrojný priemysel od výroby náhradných dielov u výrobkov, ktoré sa už nevyrábali, aby sa uvoľnili kapacity pre výrobu najnovšej techniky. Sovietski predstavitelia sa odvolávali na uznesenie schôdze predstaviteľov komunistických a robotníckych strán v roku 1958, že ZSSR patrí právo predložiť návrh na rozdelenie výroby náhradných dielov medzi štátmi Varšavskej zmluvy. Československá strana mala pripraviť návrh na rozdelenie výroby náhradných dielov pre lietadlá IL-14 a letecké motory ND-45 FA, tanky T-34/85, T-54 a T-54A, 100 mm tankový kanón, SD-100. Súčasne čs. strana navrhla rozšíriť spoluprácu na výrobe náhradných dielov k tanku T-34 s Maďarskom, Rumunskom a Bulharskom. Napriek určitým dohodám sa nepodarilo dosiahnuť taký stav, aby bol vývoz zabezpečený aj náhradnými dielmi a boli vytvorené zásoby náhradných dielov aj pre prípad vojny.²⁵

Od konca 50. rokov v čs.-sovietskych rokovaniach vojenských predstaviteľov, ale aj na úrovni orgánov Varšavskej zmluvy, často frekventovala otázka mobilizačných príprav pre prípad vojny, najmä jej prvého roka. Hlavní velitelia spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy a ministri obrany Sovietskeho zväzu požadovali od členských štátov, aby boli pokryté mobilizačné plány vojenskou technikou, strategickými surovinami a celkovým materiálnym zabezpečením. Požiadavka Generálneho štábu ČSLA na prvý rok vojny niekoľkokrát prevyšovala výrobu v mieri, napríklad u tankov 7,6-krát, guľometov 2,4-krát atď.²⁶ Kapacitné možnosti čs. zbrojného priemyslu nepokrývali dostatočne ani požiadavky na dozbrojenie a prezbroyenie ČSLA a už vôbec nie na krytie mobilizačných plánov v polovici 60. rokov.

Zložitým vývojom prešla výroba obrnených transportérov na Slovensku. Pokusy o ich výrobu siahajú do roku 1954, keď na základe projektu boli vyrobené dva prototypy s rovna-

²⁴ VÚA Praha, f. Vojenská komise obrany (VKO) ÚV KSČ, šk. 4, Zasadanie VKO 14. 12. 1961.

²⁵ NA Praha, f. ÚV KSČ, A. Novotný, I. časť, šk. 164, Informácia pre A. Novotného a XI. oddelenie ÚV KSČ.

²⁶ Tamže.

kou konštrukciou s nemeckým kolesovopásovým vozidlom používaným počas 2. svetovej vojny pod označením HKL-6p. Skúšky transportéra v roku 1955 odhalili chyby technického charakteru, preto sa nezačalo hneď s výrobou pod názvom HAKO. Vo výzbroji ČSLA naďalej ostali trofejný transportéry, ktoré roku 1958 nahradili nákladnými autami T-805 a PV-3S. V roku 1956 boli odstránené technické chyby na transportéri a na jeseň 1957 sa začala príprava sériovej výroby pod označením OT-810. Výroba transportérov bola zahrnutá do Smerníc pre rozvoj zbrojnej výroby v druhej päťročnici (1956 – 1960). Politické byro ÚV KSC 8. októbra 1956 uložilo ministrovi ťažkého priemyslu J. Bukalovi zabezpečiť výrobu v rokoch 1958 – 1960 v nasledujúcich stanovených množstvách: 1958 – 20 ks, 1959 – 30 ks, 1960 – 600 ks. Výroba OT-810 mala riešiť nedostatok obrnených transportérov v ČSLA, ktorá nedisponovala inými transportermi, okrem trofejných transportérov z čias 2. svetovej. Pritom armáda ich považovala za nevyhnutnú súčasť výzbroje na transport mechanizovaných jednotiek v teréne vo všetkých fázach boja. Transportéry mali chrániť vojakov pred účinkami ručných zbraní a zbraní hromadného ničenia (radiácie, tlakovej vlny a iné). Dovtedy bola mechanizovaná pechota prevážaná na nákladných autách, ktoré svojou priechodnosťou nestačili sledovať tanky, a tým nebolo možné dodržať nutné tempo operácií. Používanie trofejných nemeckých transportérov dvoch typov (D7p v počte 197 kusov a HKL-6a v počte 549 kusov) ešte aj v druhej polovici 50. rokov prinášalo problémy vzhľadom na ich opotrebovanosť a nedostatok náhradných dielov.

Novozavádzaný obrnený transportér OT-810 mal v porovnaní s vývojom špeciálnych vozidiel tohto druhu svoje nedostatky, pretože slúžil len ako prepravný prostriedok vojakov a nemal vlastnú výzbroj. V polovici roka 1958, keď sa výroba už mala rozbehnúť, vznikli problémy takého charakteru, že bola ohrozená výroba plánovaných počtov, ktoré riešilo Politbyro ÚV KSC 8. júla 1958. Ministromi štátnej kontroly J. Krosnářovi uložilo uskutočniť kontrolu nábehu výroby OT-810 z dôvodu, že podľa náčelníka tankovej a technickej správy MNO genmjr. A. Tvzru obrnené transportéry sú nevyhnutnou súčasťou výzbroje armády na zabezpečenie transportu mechanizovaných jednotiek. Vyjadril tým požiadavku, aby ich zbrojovky armáde dodali. Uznesenie Politbyra ÚV KSC z 8. júla 1958 schválilo nové počty a termíny ich dodania: roku 1959 – 20 ks, 1960 – 300 ks, 1961 – 600 ks, 1962 – 700 ks, 1963 – 400 ks, spolu 2 040 ks obrnených transportérov.²⁷ Nesplnenie pôvodne plánovaných počtov uložených v roku 1956 a nové termíny a počty stanovené v roku 1958 spôsobili podľa materiálu Politbyra ÚV KSC vedúci pracovníci ministerstva ťažkého strojárstva, lebo nevenovali dostatočnú pozornosť prípravám výroby.²⁸

Po konzultácii v Sovietskom zväze v roku 1958 bolo rozhodnuté nepokračovať ďalej s vlastným vývojom OT-810 v rámci výskumného strediska Turčianskych strojární Martin (predtým závodov J. V. Stalina v Martine), ale z dôvodov potrieb typizácie a unifikácie výroby v rámci Varšavskej zmluvy uskutočniť modernizáciu sovietskeho pásového plávajúceho obrneného transportéra BTR 50P. S vývojom sa začalo v roku 1958 v Martine. Dôvodom vývoja nového obrneného transportéra OT-62 bola skutočnosť, že v rokoch 1958 – 1960, napriek urgentným požiadavkám MNO, závod PPS Detva nesplnil plánovanú výrobu pre nezabezpečené subdodávky a nekvalitné odliatky zo strojární Piesok. Prvé tri OT-810, dodané armáde, boli vyhodnotené ako nevyhovujúce, lebo po 500 km jazdy boli zistené veľké nedostatky.²⁹ Ani nariadené opakované skúšky OT-810 neboli úspešné. Preto sa sériová výroba nemohla rozbehnúť.

²⁷ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 16, Správa o spôsobe doterajšieho zabezpečenia nábehu výroby obrneného transportéra OT-810.

²⁸ Tamže.

²⁹ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 16.

Podpolianske strojárne (PPS) Detva, kde sa s výrobou malo začať, vyrábali stavebné stroje a závod nemal skúsenosti so zbrojnou výrobou. Predtým sa „často menili výrobné plány, fluktuácia a absencia dosahovali veľkých rozmerov, závod bol kádrom zle vybavený a investične nedoriešený“.³⁰ Po mnohých opatreniach v rokoch 1960 – 1962 bolo pre ČSĽA nakúpených 1 120 ks OT-810 v základnom prevedení a 330 ks ako veliteľské vozidlo.³¹

Politbyro ÚV KSČ kritizovalo pracovníkov Hlavnej správy z Ministerstva ťažkého strojárstva, že nezabezpečili podmienky na výrobu OT-810, ale aj ministra ťažkého strojárstva, že nevydal včas príkaz na zmenu rozvojového plánu PPS Detva z výroby stavebných strojov na OT-810. Výroba OT-810 bola umiestnená do závodu, ktorý mal vnútorné problémy so zvládnutím výroby stavebných strojov. Schválené termíny s počtami vyrobených transportérov v júli 1958 sa neplnili ani v nasledujúcich rokoch, ako vyplýva z kontrolných správ Politbyra ÚV KSČ z 9. decembra 1958, 8. decembra 1959 a 13. septembra 1960. Preto Politbyro ÚV KSČ 13. septembra 1960 uložilo dvom ministrom ťažkého strojárstva J. Reitmajerovi a všeobecného strojárstva K. Poláčkovi vyslať do Podpolianskych strojární v Detve komplexnú brigádu, aby preskúmala príčiny neplnenia plánovaných úloh. Vyslaná brigáda bola zložená okrem pracovníkov strojárskych ministerstiev aj zo zástupcov orgánov Komunistickej strany Slovenska, ÚV KSS, KV KSS v Banskej Bystrici a CZV (celozávodný výbor) v Detve. V správe ministra ťažkého priemyslu J. Reitmajera, ktorý začiatkom januára 1961 predložil kontrolnú správu Politbyru ÚV KSČ, sa uvádzalo, že v priebehu roka 1960 nastala určitá konsolidácia pomerov v PPS Detva, s tým, že nasledujúci rok bude plán splnený. Súčasne správa uvádzala celý rad problémov, ktoré ostali nedoriešené, respektíve nebol na ne zhodný názor. Minister J. Reitmajer nesúhlasil s pripomienkami, ktoré pochádzali od R. Strechaja (predsedu Slovenskej národnej rady a podpredsedu čs. vlády), B. Lomského (ministra obrany ČSĽA) a F. Krajčira (ministra zahraničného obchodu) a dotýkali sa otázky účinnosti pomoci ministerstva ťažkého strojárstva PPS Detva vedúcimi kádrami, rozsahu a termínov výstavby závodu PPS na prípravu výroby overovacej série transportéra TOPAS (OT-62), účelnosti vývozu TOPAS-u už v prvom roku sériovej výroby (ktorá sa ešte ani nezačala) vzhľadom na požiadavky ČSĽA, rozsahu bytovej výstavby potrebnej na stabilizáciu pracovných síl.³² K tomu treba dodať, že podnik PPS zápasil s nedostatkom kvalifikovaných pracovných síl napriek neustálemu kádrovému posilňovaniu. Porada v Detve 31. januára 1961 za účasti podnikového riaditeľa Kuliša, funkcionárov Ministerstva všeobecného strojárstva a zástupcov orgánov KSS poukázala na celý rad nedostatkov v prevádzkach, kde chýbali stroje, hlavne brúsky na ozubené kolesá, lisy, žeriavové dráhy. Technologickú prípravu sprevádzali nedostatky v materiáľno-technickom zabezpečení a konštrukčnej príprave. Zápis z porady v Detve uvádza aj problémy v dodávkach oceľoliatiny, ložísk a iné.³³ Kontrola plnenia uznesenia politbyra z roku 1960 začiatkom januára 1961 a porada CZV KSS v Detve 31. januára 1961, okrem konštatovania problémov neposunuli dopredu ich riešenie. Uznesenie politbyra navrhlo, aby sa zišla ďalšia porada u predsedu Štátnej plánovacej komisie O. Šimůnka a za účasti R. Strechaja, B. Lomského a F. Krajčira, ktorá by riešila sporné otázky. Minister Reitmajer na obranu

³⁰ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 18, Uznesenie Politického byra ÚV KSČ 23. 2. 1960.

³¹ TURZA, P. Obrnený transportér OT-810. In *Vojenská história*, roč. 3, č. 1, s. 92-96.

³² SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 19, Preverenie plnenia uznesenia Politického byra ÚV KSČ na zabezpečenie výroby OT. 810 a nábehu výroby TOPAS, Správa J. Reitmajera z 3. januára 1961.

³³ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 19, Zápis napísaný 31. 1. 1961 na celozávodnom výbore (KSS v Detve).

svojho ministerstva dôvodil, že do závodu v roku 1960 prišlo 300 nových technikov a ministerstvo poskytlo pomoc na konsolidáciu kádrovej situácie v podniku PPS Detva. Situáciu vo výrobe OT-810 a prípravu na výrobu TOPAS-u (OT-62) komplikovali časté konštrukčné zmeny, ktoré sa uskutočnili krátko pred začatím alebo dokonca v čase výroby overovacej série, napríklad v technologickej výrobe TOPAS-u konštruktéri zaznamenali 170 zmien a ďalšie sa očakávali v overovacej sérii.³⁴ Obrnené transportéry OT-62 (TOPAS) sa vyrábali v PPS Detva a ZVS Dubnici. Na báze tohto transportéra v menších sériách boli vyrábané aj veliteľsko-štábne aplikácie OT-62 R2 a OT-62 R3. Sériová výroba sa začala v roku 1962 a skončila sa roku 1972. Za toto desaťročné obdobie PPS Detva a ZVS Dubnica vyrobili spolu 2 641 kusov OT-62, v tom boli zahrnuté aj veliteľsko-štábne aplikácie. Okrem dodávok MNO ČSLA transportéry boli vyvážené do Poľska a Egypta.³⁵ Zavedenie pásového obrneného transportéra OT-62 (TOPAS) do výzbroje ČSLA sa uskutočnilo podľa návrhu Vojenskej komisie obrany ÚV KSČ, ktorý predložil minister obrany B. Lomský 12. mája 1963. MNO v roku 1963 požadovalo dodať pre ČSLA 820 kusov OT-62 v bojovej aplikácii, 25 v ženijnej a 209 v aplikácii spojovacieho vozidla.³⁶

OT-62 bol určený na dopravu a vedenie boja motostreleckých jednotiek v podmienkach použitia zbraní hromadného ničenia. Transportér bol schopný prekonávať vodné prekážky bez osobitných úprav a zamorené priestory bez nutnosti použitia individuálnych prostriedkov posádky. Pri úplnom uzavretí vozidla pancierovou ochranou poskytoval ochranu pred účinkami ručných zbraní, črepinami granátov, tlakovej vlny a svetelným žiarením so znížením rádiácie. Z operačného hľadiska umožňoval transportér presuny na vzdialenosť 500 km s plnou posádkou s výzbrojou pri priemernej rýchlosti 30 – 40 km/h. Podvozok OT-62 umožňoval využitie pre aplikáciu veliteľských vozidiel na stupni prápor, pluk, divízia, spojovacích vozidiel, ženijných vozidiel na prieskum brodov a vozidiel pre odsun ležiacich ranených. Takticko-technické vlastnosti boli potvrdené sovietskymi odborníkmi. OT-62 bol modernizáciou sovietskeho plávajúceho obrneného transportéra BTR 50P. Po zdĺhavých ťažkostiach s vývojom (v rokoch 1957 – 1961) sa v roku 1960 uskutočnili podnikové kontrolné skúšky a v nasledujúcom roku boli overené takticko-technické parametre a začala sa sériová výroba. Konkrétne súvislosti schvaľovania vojenskými orgánmi OT-62, najmä odstraňovania technických chýb, uvádza štúdia P. Turzu.³⁷

Vývoj zbrojného priemyslu v Československu začiatkom 60. rokov sa neuberal celkom podľa názorov maršala A. Grečka, ktoré odznali na porade Politického a poradného výboru Varšavskej zmluvy 27. – 28. novembra 1961 o úlohách prezbrojenia a modernizácii. Výrobu limitoval nedostatok surovín, ktorými Československo nedisponovalo v takej miere, aby ich nemuselo dovážať za devízy. V júli 1962 prvý tajomník ÚV KSČ a prezident republiky A. Novotný informovali sovietskeho straníckeho a štátneho lídra N. S. Chruščova, že „v dôsledku nesplnenia plánu rozvoja národného hospodárstva ČSSR bola nútená znížiť výdavky na obranu oproti plánom tretej päťročnice“.³⁸ Zníženie sa prejavilo v dodávkach vojenskej techniky z vlastnej výroby a dovozu zo Sovietskeho zväzu. V dôsledku recesie vznikli odbytové ťažkosti do ľudovodemokratických štátov. Pretože okrem Maďarska,

³⁴ Tamže.

³⁵ VOPAT, Zdeněk a kol. *Konštrukta Trenčín v dejinách československého a slovenského zbrojného priemyslu*. Bratislava : Magnet Press, 2000, s. 142.

³⁶ VÚA-VHA Praha, f. Vojenská komise obrany ÚV KSČ, šk. 6, Zasedání VKO 6. 6. 1963.

³⁷ TURZA, P. Obrnený transportér OT-62. In *Vojenská história*, roč. 9, č. 3, 2005, s. 99-104.

³⁸ NA Praha, f. ÚV KSČ, A. Novotný, II. část, šk. 209, List A. Novotného N. Chruščovovi.

neprejavili ostatné ľudovodemokratické štáty záujem o dovoz čs. tankov T-54 A, sovietska strana vyjadrila súhlas s vývozom čs. tankov do rozvojových krajín (okrem T-55), ako náhradu za nezáujem zo strany ľudovodemokratických štátov. Ale so znížením výroby tankov sovietska strana vyslovila nesúhlas.

Krízové javy čs. ekonomiky sa prejavili aj v opatreniach na zastavenie špeciálnej časti štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva na rok 1963. Politické byro ÚV KSČ na zasadaní 4. septembra 1962 konštatovalo, že v roku 1963 štátne mobilizačné rezervy nebudú doplnené farebnými kovmi a oproti tretiemu päťročnému plánu budú doplnené len menším množstvom valcovaného materiálu a nákladných pneumatík. Dôležité bolo, že Politbyro ÚV KSČ uložilo rezortom podieľajúcim sa na špeciálnej výrobe, aby pri zostavovaní plánu na rok 1963 dodržiavali predtým schválené hmotné a finančné limity. Na vylepšenie finančnej situácie mala pomôcť úprava Smerníc pre vývoz čs. špeciálnej techniky dohodnutá so sovietskou stranou. Podľa tejto úpravy čs. strana mala iniciatívne postupovať pri zabezpečení odbytu špeciálnej techniky do 26 rozvojových štátov a štyroch európskych štátov.³⁹

Zbrojná výroba v rokoch 1955 – 1962 prešla viacerými zmenami. Vývoj sa vyznačoval trendmi vzostupu a utlmovania, čo súviselo s medzinárodným rastom napätia a uvoľňovania. Okrem toho aj s ďalšími faktormi, medzi ktoré nepochybne patrilo ujasňovanie perspektív výroby modernej techniky. Výroba nových druhov zbraní, podobne ako vývoz, sa mohli realizovať len so sovietskym súhlasom. Na začiatku 60. rokov tempo zbrojnej výroby limitovali krízové javy v čs. ekonomike. Prejavili sa obmedzením dovozu strategických surovín v dôsledku poklesu národného dôchodku zapríčineného nízkou efektívnosťou celého čs. strojárstva. Niektoré negatívne dôsledky nízkej efektívnosti sa premietli aj do exportu zbrojnej techniky.

M. ŠTEFANSKÝ: ZU EINIGEN FRAGEN DER RÜSTUNGSPRODUKTION IN DER TSCHECHOSLOWAKEI IN DEN JAHREN 1955 – 1962

Die mit der Rüstungsproduktion in der Tschechoslowakei in den Jahren 1955 – 1962 waren äußerst vielfältig. Zum einen resultierten sie aus den begrenzten Produktionskapazitäten und zum anderen aus dem limitierten Import von Rohstoffen. Ein selbständiges Kapitel stellten die Fragen der Spezialisierung der Produktion und der Zusammenarbeit mit der UdSSR und anderen volksdemokratischen Staaten auf dem Gebiet der Rüstungsproduktion dar. Die Verwirklichung der Idee, wonach sich die Volksdemokratien und allen voran die Tschechoslowakei auf eine klassische Rüstungsproduktion und die Sowjetunion wiederum auf die Produktion von Raketentechnik orientieren sollten, ging nur zaghaft voran. Zu beträchtlichen Schwierigkeiten kam es infolge der Veränderungen aus dem Jahre 1958 betreffend Organisation, Planweise und Lenkung der Rüstungsproduktion in der Tschechoslowakei; der bis dahin einheitlich gesteuerte Komplex hat sich insofern verändert, als dass die Rüstungsproduktion von da an zu einem organischen Bestandteil der zivilen Produktion wurde. Die unter Absatzausfällen leidenden tschechoslowakischen Waffenfabriken, die beim Export in die Sowjetunion und den Ostblock auf schwere Hindernisse trafen, mussten nach neuen Alternativen innerhalb der Zivilproduktion suchen. Die Serienproduktion von Schützenpanzerwagen OT-810 und OT-62 in der Maschinenfabrik Podpolianske strojárne in Detva in der Slowakei konnte aufgrund von Komplikationen, die über Jahre hinweg dauerten, nur mühsam angekurbelt werden.

³⁹ SNA, f. ÚV KSS, I. taj., K. Bacílek, šk. 20.